

ETIKA A KYBERN-ETIKA DRUHÉHO ŘÁDU

(Připraveno pro mezinárodní konferenci "Systems and Family Therapy" – Etika, epistemologie a nové metody. Studijní text ISZ/l991. Přeložili MUDr. A.Baxová a PhDr. V.Strnad)

Heinz von Foerster

Dámy a pánové,

jsem dojat velkorysostí organizátorů této konference, neboť nejen že mě pozvali do krásné Paříže, ale učili mě nabídkou otevřít plenární zasedání svou přednáškou.

Zároveň jsem nesmírně potěšen tím, že mi nabídli takovýto název přednášky. Sám bych se sotva odvážil nabídnout tak provokativní titul.

Než jsem odjel z Kalifornie do Paříže, ptali se mě ostatní závistivě, co budu v Paříži dělat, o čem tam budu mluvit. Když jsem odpověděl, že budu mluvit o etice a kybernetice II.řádu, zděšeně se ptali, co je to kybernetika II.řádu. Jako by nebylo žádného sporu o etice. Mám pocit ulehčení, když se lidé ptají na kybernetiku II.řádu a ne na etiku, protože je o mnoho lehčí mluvit o kybernetice než o etice. O etice je vlastně nemožné mluvit. To ale vysvětlím později. Nyní mi dovolte říci několik slov o kybernetice a o kybernetice II.řádu.

Jak všichni víte, o kybernetice lze mluvit, když efektory, řekněme motor, naše svaly atd. jsou připojeny k senzorickým orgánům, které ovlivňují svými signály zase efektory.

Právě tato cirkulární organizace odlišuje kybernetické systémy od jinak organizovaných systémů. N.Wiener znova zavedl termín "kybernetika" do vědeckého pojednání. Jeho pozorování: "chování takovýchto systémů může být interpretováno jako směřující k dosažení cíle".

Což vypadá jako by tyto systémy sledovaly nějaký smysl! Zní to velmi bizarně!

Ale dovolte mi parafrázovat, co to kybernetika je, citováním myšlenek lidí, kteří by se dali nazvat otci a matkami kybernetického myšlení a aktivity. Zaprve, Margaret Mead: "jako antropoložku mě zajímaly hlavně účinky, jaké mají kybernetické teorie uvnitř naší společnosti. Nemluvím o počítačích nebo o elektronické revoluci nebo o konci závislosti na její psané formě; nebo o tom, jakým způsobem se tiskařskému stroji podařilo učinit z oblečení formu komunikace mezi revoltující mládeží. Zvláště bych chtěla zdůraznit význam řady interdisciplinárních myšlenek, které jsme dříve nazývali "feed-backem" a potom "teleologickými mechanismy" a potom "kybernetikou"...."

Podle Gregory Batesona: "Kybernetika je odvětví matematiky, zabývající se problémy kontroly, opakování a informace."

Podle organizačního filozofa a manažerského čaroděje, Staffordu Beera: "Kybernetika je vědou efektivní organizace."

A konečně – poetická reflexe mistra kybernetiky, Gordona Paska: "Kybernetika je vědou o obhajitelných (defensible) metaforách."

Zdá se, že kybernetika znamená pro odlišné lidi odlišné věci, protože její koncepční báze je velmi bohatá. Což je velice dobře, jinak by se mohla stát jen nudným cvičením. Nicméně všechny tyto perspektivy vznikají z jednoho centrálního tématu a tím je cirkularita.

Když možná před půl stoletím byla rozpoznána bohatost tohoto konceptu, mnozí euforicky filozofovali, epistemologizovali a teoretizovali o jeho důsledcích, jeho větvení do různých polí, jeho sjednocující síle. Zatímco se toto událo, mezi filozofy, epistemology a teoretiky se událo něco divného: začali se vidět více a více zahrnuti do nějaké větší cirkularity – cirkularity svých rodin, svých

societ a kultur, či dokonce do cirkularity kosmických proporcí. To, co se nám dnes zdá velice přirozené, tehdy bylo nejen obtížné vidět, dokonce nebylo dovoleno o tom ani uvažovat. Proč? Protože to znásilňovalo základní princip vědeckosti, který vyžaduje odlišení pozorovatele od pozorovaného. Je to princip objektivity, že vlastnosti pozorovatele nebudou zahrnuty do popisu pozorovaného. Cituji zde tento princip co nejbrutálněji, abych demonstroval jeho "non-sensicality" (patrně: "nepřístupnost smyslově vnímatelnému" – pozn. překladatele), jestliže vlastnosti pozorovatele – jeho schopnost pozorovat a popisovat – jsou eliminovány, nezbývá nic – žádné pozorování, žádný popis. Nicméně existovalo ospravedlnění pro lpění na tomto principu a to byl strach. Strach, jaké by vznikly paradoxy, kdyby pozorovateli bylo dovoleno vstoupit do kosmu vlastního pozorování. A znáte hrozbu paradoxů – dovolit jim vstoupit do teorie je jako dovolit d'áblovi vsunout kopyto do dveří ortodoxního.

Když tedy kybernetici uvažovali o partnerství v cirkularitě pozorování a komunikování, vstupovali do zakázané země:

Obecně vzato, v cirkularitě A implikuje B, B implikuje C – a, hrůza!: C implikuje A. Nebo v reflexivním případě: A implikuje B a B implikuje A.

A to nejstrašnější: A implikuje A!

Rád bych vás nyní pozval do země, kde není zakázáno, ale naopak doporučeno mluvit o sobě (co jiného lze taky dělat).

Tento odvrat od pohledu na věci zvnějšku k pozorování samotného pozorování vznikl, myslím, z významných pokroků v neurofyziologii a neuropsychiatrii. Vykázala otázka, jak pracuje mozek. Můžeme namítnat, že po staletí, již od aristotelských lékařů a filozofů, byla znova a znova nastolována teorie činnosti mozku. Takže co je nového na nynějším úsilí kybernetiky? Je to hluboký vhled – je zapotřebí mozku, aby mohla být napsána teorie mozku. Z toho plyne, že pisatel této teorie musí brát v úvahu sama sebe. Kybernetik vstupující do pole své působnosti musí brát v úvahu vlastní aktivitu. Kybernetika se stává kybernetikou kybernetiky – kybernetikou II. rádu.

Dámy a páновé,

tento pohled reprezentuje fundamentální změnu nejen ve způsobu, jakým přistupujeme k vědě, ale také, jak vnímáme výuku, vyučování, učení, terapeutický proces, management, atd.. A řekl bych, jak vnímáme každodenní mezilidské vztahy. Tuto základní epistemologickou změnu lze vidět tehdy, dokážeme-li na sebe nejprve pohlédnout jako na pozorovatele nezávisle pozorující svět, který plyne kolem – nebo jestliže na sebe pohlédneme jako na herce účastnící se dramatu vzájemných interakcí dávání a braní v cirkularitě lidských vztahů. V prvném případě, vzhledem ke své nezávislosti, mohu druhým říkat, jak myslit a jak jednat: vy byste měli...vy byste neměli. To je podklad morálního kódu. V druhém případě, vzhledem ke své provázanosti, mohu říci jen sám sobě, jak myslit a jak jednat. Budu – nebudu. To je původ etiky. Toto byla ta snadnější část mé prezentace. Nyní přichází ta těžší – pohovořit o etice.

Kde začít?

Dovolte mi promluvit o trnech, doufejme, že se také objeví růže. Trny, kterými začnu, jsou reflexe Ludwiga Wittgensteina o etice v jeho Traktátu logicko-filozofickém. Kdybych měl poskytnout titul pro tento traktát, nazval bych jej Traktát Eticko-Filozofický. Nicméně nebudu bránit tuto volbu. Chci se zmínit o čísle 6 v jeho Traktátu, kde probíhá obecnou formu tvrzení. Téměř na konci se obrací k problému hodnot ve světě a jejich vyjádření v tvrzeních. Ve svém slavném No.6, 421 dochází k závěru: "Es ist klar, da3 sich Ethik nicht aussprechen lä3t." – Je zřejmé, etika se nedá vyslovit (artikulovat). Nyní rozumíte, proč jsem řekl: začnu trním. Toto zde je mezinárodní kongres o etice a první řečník začíná s něčím takovým, jako že je nemožné mluvit o etice. Prosím o trpělivost. Citoval jsem Wittgensteina izolovaně, a proto není dosud jasné, co chtěl říci. Hned další bod 6.422 poskytuje širší kontext. Chci jen podotknout, že Wittgenstein, stejně jako já, byl Vídeňák. Takže zde existuje určité vzájemné porozumění, které doufám vy, Pařížané, budete sdílet.

6.422: Jestliže je předložen etický zákon formy "Vy budete", hned vyvstane první myšlenka "...A co když nebudu?" Když jsem toto četl, napadlo mě, že ne všichni budou tuto první myšlenku sdílet s Wittgensteinem... Myslím, že zde se ozývá jeho kulturní zázemí. Dovolte mi pokračovat s Wittgensteinem:

"Je jasné, že etika nemá nic společného s trestáním a odměňováním v obvyklých významech těchto slov. Nicméně vskutku musí existovat nějaký druh etické odměny a trestu, ale ty musí spočívat v akci samé. They must reside in the action itself!

Vzpomínáte si, že před chvílí jsme mluvili o sebevztahování s příkladem z A plyne A a o jeho zpětném vztahu ke kybernetice II.řádu. Můžeme použít narážku z těchto poznámek a dostat se k reflexi etiky a zároveň přitom zůstat u Wittgensteinových kritérií: Myslím, že můžeme. Já, sám pro sebe, jsem zkusil následující pravidlo:

V jakémkoli pojednání, které mohu vést, řekněme ve vědě, filozofii, epistemologii, terapii, atd. je nutno zvládnout svůj jazyk tak, aby se etika stala implicitní. Co tím myslím? Ponechat jazyk a akci plynout podzemní řekou etiky a dávat pozor, aby jedno ani druhé nebylo odvrženo, aby se etika nestala explicitní a jazyk nedegeneroval na moralizování. Jak toho lze dosáhnout? Jak lze etiku ukryt před zraky všech a přitom ji ponechat determinovat jazyk a akci? Naštěstí má etika dvě sestry, které ji dovolují, aby zůstala skryta a neviděna – protože pro nás vytvářejí viditelný rámec, hmatatelnou tkaninu, na níž můžeme tkát gobleny svých životů. Jedna je Metafyzika, druhá je Dialogika. Mým programem nyní je promluvit o těchto dvou dámách a o tom, jak umožňují Etice být manifestní bez toho, že by se stala explicitní.

METAFYZIKA.

Abych vám dovolil hned na počátku uvidět rozkošnou dvojznačnost, která ji obklopuje, dovolte mi citovat ze skvělého článku "The nature of Metaphysics" britského vzdělance W.H.Walshe:

"Téměř vše v metafyzice je kontroverzní, takže není překvapující, že existuje jen malá shoda mezi těmi, kteří se nazývají metafyziky, o tom, co přesně to je, oč se pokouší."

Když dnes vyvolávám metafyziku, nehledám souhlas s někým jiným, co se týče její podstaty. Chci přesně ohraničit, co to je, když se staneme metafyziky. Říkám, že se stáváme metafyziky, kdykoli se rozhodujeme o otázce v principu neřešitelné. Vskutku, mezi problémy otázkami, návrhy jsou takové, které lze rozhodnout, a takové, které nelze (principiálně) rozhodnout. Např. řešitelná otázka: je číslo to a to dělitelné dvěma. Zabere méně než dvě sekundy rozhodnout, že ano. Samozřejmě mohu vymyslet trochu těžší otázky a také existují problémy nesmírně obtížně řešitelné. Některé byly vytyčeny třeba před 200 lety a jsou stále nezodpovězené. Např. Fermatova "Poslední teoréma", pro niž všechny skvělé hlavy dohromady nedokázaly nalézt odpověď. Nebo Goldbachova "Conjecture" (Domněnka), která zní tak jednoduše, že se zdá, že odpověď nemůže být obtížná. "Všechna sudá čísla mohou být vytvořena součtem dvou prvočísel." Např. 12 je součet 5 a 7, $20=17+3$ ... Nemůže být nalezen příklad vyvracející Goldbachův dohad. Ale přesto stále zůstává dohadem, dokud jej nepotvrdí sekvence matematických kroků. Existuje důvod pro to se nevzdát, ale pokračovat v hledání sekvence kroků, které by prokázaly Goldbachův dohad. Problém je postaven v rámci logicko-matematických vztahů, který garantuje, že lze šplhat od jednoho uzlu těchto komplexních krystalických spojů k jinému uzlu.

Jedním z nejpozoruhodnějších příkladů takového krystalu myšlenek je "Principia Mathematica" B.Russella a A.North Whitheada, kterou napsali v období 10 let (1900-1910). Tento magnum opus tří svazků více než 1500 stran měl stanovit jednou provždy konceptuální mašinérii pro bezchybné dedukce. Která by neobsahovala žádnou dvojznačnost, žádnou kontradikci a žádnou neřešitelnost. Nicméně v r. 1931 Kurt Gödel, tehdy 25letý, publikoval článek, jehož význam jde daleko za okruh logiků a matematiků – "On formally undecidable propositions in Principia Mathematica and related systems". V tomto článku Gödel demonstruje, že logické systémy, dokonce tak pečlivě konstruované Russellem a Whiteheadem, nejsou imunní proti neřešitelnému. Nicméně, my nemusíme chodit k Russellovi nebo k jiným velikánům, abychom se dozvěděli o v principu neřešitelných otázkách. Lehce je nalezneme všude kolem sebe. Např. otázka původu vesmíru. Nikdo tam nebyl, aby to viděl. Někteří tvrdí, že to byl jednorázový akt, který se odehrál před 4 nebo 5 mld. let. Jiní říkají, že začátek nikdy nebyl, tak jako nikdy nebude konec, protože vesmír je systém v neustálé dynamické rovnováze.

Pak jsou zde ti, kteří tvrdí, že přibližně před 10 nebo 20 biliony let se přihodil "Velký třesk", jehož slabé zbytky jsou slyšitelné v mohutných radiových anténách. Já ale mám tendenci věřit Chuang Tseově zprávě, protože ona je nejstarší a proto byla této události nejbliže. Říká:

*"Heaven does nothing;
this nothing-doing is dignity;
Earth does nothing;
this nothing-doing is rest;
From the union of these two
nothing-doings arise all action
And all things are brought forth."*

*Nebesa nedělají nic;
toto nicnedělání je důstojností;
země nedělá nic;
toto nicnedělání je odpočinek;
ze spojení tohoto dvojího nicnedělání
povstává veškerá aktivita
a všechny věci jsou zrozeny.*

Mohl bych dávat další a další příklady, protože jsem vám dosud neřekl, co by nám řekli o svém původu Australané, Eskymáci, lidé z buše, Ibosi, atd. Jinými slovy, řekni mi, jak vznikl vesmír, a já ti povím, kdo jsi.

Doufám, že jsem dostatečně objasnil rozdíl mezi řešitelnými a v principu neřešitelnými otázkami. Takže vám mohu předložit tvrzení, které nazývám metafyzickým postulátem:

Jen ty otázky, které jsou principiálně neřešitelné, můžeme rozhodnout.

Proč?

Jednoduše proto, že řešitelné otázky jsou již vyřešeny výběrem rámce, ve kterém byly postaveny, a výběrem pravidel, jak spojit, co nazýváme "otázkou", s tím, co bereme v "odpověď". V některých případech to jde rychle, jindy to trvá převelice dlouho, ale nakonec, po sekvenci nevyhnutelných logických kroků, se dostaneme k nevyhnutelné odpovědi, definitivnímu ano nebo ne.

Ale pod žádným tlakem, dokonce ani ne pod tlakem logiky, když se rozhoduje o v principu neřešitelné otázce. Není žádná vnější nezbytnost, která nás nutí odpovědět na tyto otázky tak či onak. Jsme svobodni! Doplňkem k nevyhnutelnosti není náhoda, ale volba. Když rozhodujeme o v principu neřešitelné otázce, můžeme zvolit cokoliv. To je ta dobrá zpráva, ted' ta špatná.

S tou svobodou volby jsme zodpovědni za to, co zvolíme. Pro někoho je tato svoboda volby darem z nebes. Pro jiné je taková odpovědnost nesnesitelným břemenem. Jak můžeme uniknout? Jak se můžeme vyhnout? Jak to přehrát na někoho jiného? Mnoho důmyslnosti a nápaditosti bylo vynaloženo na to, abyhom toto strašné břemeno obešli. Za pomoci hierarchie byly vybudovány celé instituce tak, že není možno lokalizovat odpovědnost. Každý v takovém systému může říci: "Bylo mi řečeno, abych udělal "x".". Na politickém poli stále častěji slyšíme fráze Piláta Pontského: "Nemám jinou volbu než "x".". Jinými slovy, nečiňte mne zodpovědným za "x", viňte jiné. Tato fráze se dá nahradit jinou: mezi mnoha nabídkami, které jsem měl, jsem se rozhodl pro x.

Zmínil jsem se již o objektivitě a opět ji zmiňuji, neboť je dalším populárním zařízením, jak se vyhnout zodpovědnosti. Jak si můžete vzpomenout, objektivita vyžaduje, aby vlastnosti pozorovatele nevstoupily do popisu jeho pozorování. Je-li odstraněna esence pozorování, totiž procesy poznávací, pozorovatel je redukován na kopírovací stroj a zodpovědnost je úspěšně obalamucena. Nicméně, Pilát Pontský, hierarchie, objektivita a jiné pomůcky jsou všechno deriváty rozhodnutí, která byla učiněna na páru v principu neřešitelných otázek. Zde je rozhodující pář: Jsem odlišný od vesmíru? Tedy, kdykoli se rozhlednu, je to, jako bych se díval špehýrkou na okolní svět? nebo: Jsem částí vesmíru? Tedy, kdykoli něco dělám, měním sebe a stejně tak vesmír?

Kdykoli přemýšlím nad těmito dvěma alternativami, jsem znovu a znovu překvapován hloubkou propasti, která odděluje dva tak fundamentálně odlišné světy, které mohou být vytvořeny takovou volbou.

Bud' sebe vidím jako obyvatele nezávislého vesmíru, jehož pravidla a zvyky mohu objevovat, nebo sebe nahlížím jako účastníka konspirace, jejíž zvyky, pravidla a zákony nyní vynalézám – vymýšlím.¹ Kdykoli mluvím k těm, kteří se rozhodli být buďto objeviteli nebo vynálezci, jsem udiven faktem, že žádný z nich si neuvědomuje, že toto rozhodnutí udělal. A navíc, když jsou vyzváni, aby ospravedlnili své pozice, vytvoří koncepční rámec, který sám je výsledkem rozhodnutí o v principu nerozhodnutelné otázce. Vypadá to, že vám říkám detektivku, ale neříkám, kdo je hrdina a kdo padouch, kdo je zdrav a kdo nemocen, kdo má pravdu a kdo ne. Protože tohle jsou v principu neřešitelné otázky, je na každém z nás se rozhodnout a vzít odpovědnost na sebe. Existuje vrah, uznávám, uznávám, že je nepoznatelné, zda je nebo není příčetný. Jediná věc, kterou známe, je to, co řeknu já, to, co řeknete vy, to, co řekne expert. Je to tedy moje, vaše, expertova odpovědnost. Opět, podstatným není, kdo má pravdu a kdo ne. To je v principu nerozhodnutelná otázka. To, oč tu běží, je svoboda, svoboda volby.

José Ortega y Gasset: Člověk nemá povahu (přirozenost), ale má historii. Člověk není věc, je drama. Jeho život je něco, co bylo výsledkem volby, vytvořené přitom, jak jím život prochází, a spočívá v této volbě a vynalézání. Každá lidská bytost je vlastním romanopiscem, a tak si může vybrat mezi tím, být původním spisovatelem, nebo plagiátorem, ale nemůže se vyhnout volbě. Je odsouzen ke svobodě.

Můžete se stát nedůvěřivými k mému dělení otázek na ty v principu řešitelné a v principu neřešitelné. To ale není ten problém. Jednou jsem byl dotázán, jak mohou obyvatelé tak odlišných světů, jak jsem je tady načrtl, jak mohou žít pohromadě? Není problém odpovědět. Objevitelé budou pravděpodobně astronomové, fyzici, inženýři; vynálezci - rodinní terapeuti, básníci a biologové. A žít pohromadě pro ně nebude problém, pokud objevitelé budou objevovat vynálezce a vynálezci vynáležat objevitele. Jestliže se objeví problémy, naštěstí máme plný dům rodinných terapeutů, kteří mohou přinést zdraví (sanity) do lidské rodiny.

Měl jsem výborného přítele, který vyrostl v Marákeši. Dům jeho rodiny stál na ulici,, která dělí židovské a arabské čtvrtě. Jako chlapec si hrával se všemi ostatními, poslouchal, jak mluví a myslí a učil se jejich fundamentálně odlišným pohledům. Když jsem se ho zeptal: kdo má pravdu? Odpověděl: všichni mají pravdu. Z aristoteleského hlediska jsem odporoval: ale to nemůže být, jen jeden může mít pravdu. Problémem není pravda, odpověděl. Problémem je důvěra. Porozuměl jsem: problémem je porozumění, problémem je rozumění porozumění (the problem is understanding understanding). Problémem je rozhodování o v principu nerozhodnutelných otázkách.

V tom momentu se objevila Metafyzika a zeptala se své mladší sestry Etiky: co ty bys poradila, vrátit se ke svým chránencům, metafyzikům, ať již se tak nazývají nebo ne? A Etika odpověděla: řekni jim, že by se vždycky měly chovat tak, aby zvýšili počet voleb.

DIALOGIKA.

Nyní bych se rád obrátil k sestře Etiky, Dialogice. Jaké jsou její prostředky, skrze něž se Etika může manifestovat, aniž by byla explicitní? Myslím, že jste již uhodli, je to samozřejmě jazyk. Nemluvím zde o jazyku ve smyslu zvuků vznikajících průchodem vzduchu hlasivkami, ani ve smyslu sémantickém, syntaktickém, semiotickém a celé mašinérii frází. Mluvím zde o jazyku jako o tanci. Obdobně jako když řekneme: na tango je třeba dvou, říkám: je třeba dvou pro Jazyk (Language). Když jsme u jazyka – tance, vy rodinní terapeuti jste samozřejmě mistři, já mohu mluvit jen jako amatér. Jelikož amateur pochází od slova l'amour, jistě věříte, že miluji tento tanec.

Ve skutečnosti to málo, co vím o tomto tanci, vím od vás. Má první lekce se odehrála, když jsem byl pozván do pozorovací místonosti a sledoval jednocestným zrcadlem rodinné sezení. V jednom momentě jsem v místonosti osaměl. Ze zvědavosti jsem vypnul zvuk. Doporučuji vám takový experiment. Možná budete také tak fascinováni. Co jsem viděl potom...tichou pantomimu, otvírání, zavírání rtů, pohyby těla, chlapce, který si jen na okamžik přestal kousat nehty...byly to taneční kroky

¹ Je pozoruhodné, jak málo citu lze v sobě, ale i kolem sebe pozorovat v rozlišovací schopnosti mezi významovými rozdíly: to discover (objevovat) – to invent (vynáležat) – pozn. překl.

jazyka, bez doprovodného rušivého efektu hudby. Pomyslel jsem si, jaká magie musí být ve vytváření hluku průchodem hlasivkami a pohyby úst.

Terapie! Vskutku, jaká magie!

A pomyslet na to, že jediný lék, který je k dispozici, jsou taneční kroky jazyka a jeho doprovázející hudba.

Jazyk! Jaká to magie!

Jen naivní věří, že magické může být vysvětleno. Magické může být pouze praktikováno, jak dobře víte.

Reflektování magie jazyka je podobné reflektování teorie mozku. Tak jako je třeba teorie mozku, aby mohla být vytvořena teorie o něm, tak je třeba magie jazyka. Je to magie takových poznámek, které potřebují samy sebe, aby začaly existovat. To je druhý řád. To je také cesta, jak se jazyk brání vysvětlování – tím, že mluví o sobě samém. Je slovo pro jazyk, totiž "jazyk", je to slovo pro slovo, jmenovitě "slovo". Nevíte-li, co "slovo" znamená, můžete se podívat do slovníku. Udělal jsem to a zjistil jsem, že je to "zmínka". Zeptal jsem se sama sebe, co to "zmínka" je. Podíval jsem se do slovníku. Ten pravil: "vyjádření pomocí *slov*".

Takže jsem zpět, kde jsme začali. Cirkularita! A implikuje A. Ale to není jediná cesta, jak se jazyk brání vysvětlování. Aby zmátl své výzkumníky, běží vždy po dvou odlišných kolejích. Když sledujete jazyk po jedné, přeskočí na druhou, a pak zase zpět.

První je kolej zjevnosti (appearance). Prochází zemí, která, zdá se, se rozkládá přímo před námi. Krajinu na kterou se díváme jako skrz klíčovou štěrbinu. Druhá je kolej fungování. Prochází krajem, který je stejně tak částí nás jako my částí jeho. Kraj, který funguje jako prodloužení těla. Když je jazyk na první kolejí, je to monolog. Jsou zde zvuky, produkované hlasivkami, gramatikou, syntaxem. Společně se zvuky jde denotativní pointování. Ukážeš na stůl, řekneš stůl, ukážeš na židli, vydáš zvuk "židle". Někdy to nefunguje. Margaret Meadová se rychle naučila mnoho nářečí různých kmenů ukazováním na věci a očekáváním příslušného zvuku. Říkala mi, že jednou přišla k nějakému kmeni, ukazovala na různé věci a dostávala vždy stejnou odpověď "chumulu". Domnívala se, že je to velice primitivní jazyk. Později se dověděla, že "chumulu" znamená "ukazovat prstem". Když jazyk přeskočí na kolej fungování, je to dialogika. Ovšemž jsou tu ty zvuky. Některé mohu znít jako "stůl" či "židle", ale už zde nemusí být žádné stoly ani židle, protože na ně nikdo neukazuje. Tyto zvuky jsou pozváním ostatních ke společným tanečním krokům. Zvuky "židle", "stůl" zarezonují v mozcích ostatních, a když dojde k vibraci, vyprodukuje zvuky jako židle, stůl. Jazyk ve své funkci je konotativní. Ve své zjevnosti je jazyk deskriptivní. Když řeknete svůj příběh, řeknete ho tak, jak se stal: velká lodě, oceán, nebe, vaše flirtování, to, co udělalo z výletu radost. Ale komu to říkáte? To je špatná otázka. Správná je: S kým se chystáte tančit svou story tak, že váš partner s vámi popluje, bude cítit vůni moře, nechá vzepnout duši až k nebi a zažárlí, až dojedete ke svému flirtu.

Ve své funkci je jazyk konstruktivní, protože nikdo nezná zdroj svého příběhu. Nikdo neví a nikdy vědět nebude, protože je to navždy pryč. Vzpomínáte na René Descartese, sedícího ve své studovně, nejen pochybijícího o tom, že sedí ve své pracovně, ale i o tom, že existuje. Ptal se sám sebe: jsem nebo nejsme? Tuto rétorickou otázkou odpověděl solipsistickým monologem: cogito ergo sum. Descartes velmi dobře věděl, toto je jazyk ve své podobě (appearance), jinak by svůj náhled rychle nepublikoval ku prospěchu ostatních ve své "Rozpravě o metodě". Protože také rozuměl funkci jazyka ve vší správnosti, mohl prohlásit, cogito, ergo sumus – myslím, proto jsme!

Ve své zjevnosti je jazyk, o němž mluvím, *mým* jazykem. Činí mě vědomým sebe sama: to je kořen vědomí.

Ve své funkci dosahuje jazyk ostatních: to je kořen svědomí. A tak Etika neviditelně manifestuje sebe sama skrze dialog. Dovolte mi citovat několik posledních řádků z "Das Problem des Menschen" ("Problém člověka") Martina Bubera:

"Uvažujme člověka spolu s člověkem a spatříme dynamickou dualitu, lidskou esenci, pohromadě: zde je dávání a přijímání, zde agresivní a obranná síla, zde je kvalita hledání a odpovídání, vždy obojí v jednom, vzájemně se doplňující v alternativní akci, ukazující dohromady, co to je: člověk. Ted' se můžeme obrátit k jedinci a poznat ho jako člověka pro jeho potenciál vztahování. Můžeme se přiblížit k zodpovězení otázky: co je člověk? Když jím začínáme rozumět bytost v jeho dialogické, vzájemně zpřítomňované vzájemnosti², v setkání jednoho s druhým, neustále realizovaném a rozpoznávaném."

Protože nemohu k Buberovým slovům nic dodat, je to vše, co jsem chtěl říct o etice a kybernetice druhého rádu.

---

² (in his mutually present two-gherness)